

วิจารณ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “พระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยาม : ศึกษาจากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์”

ของ ดวงดาว ยังสามารถ

ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่องนี้ 2 ประการคือ ประการแรกมุ่งศึกษา “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์” ที่อยู่ในกรอบของคุณสมบัติและจริยธรรมของการเป็นมนุษย์ที่ดี และมุ่งศึกษา “การเป็นกษัตริย์” ที่ดี ซึ่งอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของสมรรถภาพแห่งการเป็นผู้นำที่เป็นเลิศ โดยศึกษาตีความจากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ศึกษายอมรับว่าการนำพระราชหัตถเลขามาศึกษานั้น เป็นการพยายาม “เข้าถึง” และ “เข้าใจ” ว่าทรงมีพระราชดำริอย่างไรนั้น เป็นการสันนิษฐานว่า “น่าจะเป็น” โดยที่ไม่อาจรู้ว่าพระราชดำรินั้นจริง ๆ หรือไม่ พระราชหัตถเลขา เป็นการพระราชนิพนธ์เพื่อระบายความในพระราชหฤทัย หรือแสดงความ

เห็นโดยไม่ต้องคำนึงถึงภาพลักษณ์ การที่จะเข้าใจและใช้พระราชหัตถเลขาเพื่อศึกษาพระราชดำรินั้น ต้องเข้าใจ “ขอบ” ของพระราชหัตถเลขา 2 ประการคือ จุดมุ่งหมายในการพระราชนิพนธ์ และทรงคนนะที่ทรงมีต่อเรื่องนั้น ๆ

ในการศึกษาพระราชหัตถเลขา ผู้ศึกษาแบ่งช่วงเวลาของพระราชหัตถเลขาไว้ 3 ช่วงคือ

1. ในช่วงปี พ.ศ. 2417-2425 เรื่องที่ทรงกล่าวถึงอย่างเด่นชัดคือ เรื่องพระราชอำนาจเนื่องจากทรงรู้สึกว่ามีพระราชอำนาจ ตลอดจนกังวลว่าจะไม่สามารถรักษา หรือดำรงฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ไปได้นาน

2. ในช่วงปี พ.ศ. 2425-2440 ทรงกล่าวถึง

เรื่องการสร้างชาติ ให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในเรื่องดินแดน เริ่มที่จะกล่าวถึงประชาชนและความจงรักภักดีของประชาชนที่มีต่อพระองค์ สำหรับช่วงกลางของพระราชหัตถเลขาช่วงนี้ จะกล่าวถึงการสืบทอดพระราชอำนาจ และความไม่มั่นใจในขนาดของสยาม

3. ในช่วงปี พ.ศ. 2440 - 2453 ทรงกล่าวถึงความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อพระองค์ จนทรงรู้สึกว่าการได้รับการเทิดทูนบูชาเกินกว่าการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีพระราชอำนาจธรรมดา ซึ่งมักจะปรากฏในพระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสตามเมืองต่าง ๆ

บทบาทของพระมหากษัตริย์ :

สองแนวทางระหว่างภาพลักษณ์กับอัตตะ

ผู้ศึกษาเชื่อว่า รัชกาลที่ 5 ทรงมีทรรศนะว่า “ การเป็นมนุษย์ ” ไม่ว่าจะดีเลิศเพียงใด ก็เป็นคนละเรื่องกับ “ สมรรถภาพที่ดีของผู้นำ ” โดยถ้าเป็นผู้ปกครองก็ไม่ควรใช้คุณสมบัติหรือจริยธรรม ในขณะที่ถ้าอยู่ในฐานะมนุษย์ก็ไม่ควรปฏิบัติตามลักษณะที่ดีของผู้ปกครอง ซึ่งเรื่องนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า รัชกาลที่ 5 ทรงเลือกคุณสมบัติของการเป็น “ มนุษย์ ” และ “ ผู้ปกครอง ” มาใช้ได้ถูกกาลเทศะ

1. จริยธรรมของพระมหากษัตริย์ : ภาพลักษณ์

การเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีในทรรศนะของรัชกาลที่ 5 คือ ต้องมีคุณธรรม สำนึกในหน้าที่และผลประโยชน์ของบ้านเมืองเป็นสำคัญ เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากการตัดสินการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี ใช้มาตรฐานความดี-เลวทางจริยธรรมและศีลธรรมตามที่สังคมกำหนด เป็นการตัดสินจากสิ่งที่เห็นมิใช่สิ่งที่ป็นอยู่ คือตัดสินจากผลลัพธ์ของการกระทำมิใช่ตัดสินจาก

วิธีการกระทำ ซึ่งการมีภาพลักษณ์ที่ดีย่อมได้รับการยอมรับจากประชาชน

2. ปรัชญาแห่งการเป็นพระมหากษัตริย์ อัตตะ

แนวทางในการบรรลุถึงการเป็นผู้ปกครองที่มีสมรรถภาพนั้น ใช้กฎเกณฑ์ของ “ อำนาจ ” เป็นเครื่องตัดสิน โดยที่รัชกาลที่ 5 มีทรรศนะว่า พระมหากษัตริย์ต้องรักษาไว้ซึ่งอำนาจ เพราะอำนาจเป็นเครื่องมือที่สามารถรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติ ผู้ปกครองที่มีสมรรถภาพจึงต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจสิทธิ์ขาด และจัดการปกครองได้ตามพระราชหฤทัย

“ การเป็นพระมหากษัตริย์ ” คือการเป็นนักปกครองและเป็นผู้นำประเทศ ดังนั้นการจะเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีหรือไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับการที่สามารถควบคุมอำนาจไว้ได้มากน้อยเพียงใด เพราะการเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ป็นจริง ขณะที่การเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีความดีของมนุษย์ที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ควรจะเป็น และเพื่อบรรลุอุดมการณ์ต่าง ๆ ผู้ปกครองจึงต้องมีอำนาจเป็นอาวุธ และสามารถกระทำได้ทุกวิถีทางเพื่อการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี ทั้งการมีอุปบายทางการเมืองเพื่อให้การปกครองราบรื่น และการมีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการสร้างภาพลักษณ์

เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงมีทรรศนะว่า อำนาจเป็นเครื่องมือรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติ พระองค์ต้องการสะท้อนให้เห็นว่า ใครก็ตามที่ต้องการรื้อถอนอำนาจของพระองค์ เท่ากับว่าคิดร้ายต่อชาติบ้านเมืองไม่เห็นประโยชน์ของประเทศชาติ อุดมการณ์ในลักษณะนี้จึงประหนึ่งว่า “ ความเป็นชาติ ” กับรัชกาลที่ 5 เป็นสิ่งเดียวกันที่แยกกันไม่ออก

ภาพลักษณ์แห่งบทบาทของ พระมหากษัตริย์

การเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีตัดสินจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออก มากกว่ามรรควิธีในการปกครองของพระองค์ ดังนั้นพระราชหัตถเลขาที่มีถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าวิสุทธิพิศ จึงทรงอบรมสั่งสอนถึงลักษณะภายนอกที่พระมหากษัตริย์ควรจะต้องแสดงออกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ เนื่องจากทรงเข้าใจว่า ควรจะแสดงตัวอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม

1. หน้าที่ต่อพระราชอาณาจักร

พระองค์พยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับชาติและประชาชน โดยทรงกล่าวว่า ในแผ่นดินสยามประกอบด้วยราษฎรที่มีเชื้อชาติเดียวกัน เพราะมีพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน และพูดภาษาเดียวกัน แม้เป็นไทยบ้าง เป็นลาวบ้าง ก็เป็นภาษาที่เพี้ยนไปเท่านั้นไม่ใช่คนละภาษา และเพื่อขจัดความแตกต่างของเชื้อชาติออกไป ทรงเปลี่ยนชื่อมณฑลที่มีคำว่า “ ลาว ” นำหน้าเป็นการเรียกชื่อมณฑลตาม “ ทิศ ” แทน

การสร้างความเป็น “ ชาติ ” ของรัชกาลที่ 5 ทรงเน้นการสร้างความรู้สึกร่วมกันของอุดมการณ์นี้ ด้วยการเป็นชาวสยามที่พูดภาษาเดียวกัน สื่อที่ใช้ผลักดันอุดมการณ์คือ แบบเรียน ซึ่งเน้นให้คนรักชาติ และพระมหากษัตริย์มากกว่าตนเอง และพยายามชี้ให้เห็นว่าสยามจะรุ่งเรืองได้ ด้วยการนำของพระมหากษัตริย์ และความพร้อมเพรียงของราษฎรที่จะดำเนินตามพระราชดำริ

พระองค์พยายามแสดงบทบาทและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่มีเมตตาการุณย์ต่อราษฎร มุ่งมั่นที่จะสรรสร้างสิ่งที่ดีที่เหมาะสมต่อแผ่นดิน เพื่อการบรรลุถึงอุดมการณ์ในการสร้างความเป็นชาติ ด้วย

ความจงรักภักดีต่อแผ่นดินและพระมหากษัตริย์ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริในการสร้าง “ ตัวตน ” ให้ปรากฏแก่สายตาสาธารณชน ถือเป็นมรรควิธีที่จะให้ประชาชนเกิดความชื่นชมในตัวพระองค์ และทรงเชื่อว่าประชาชนชื่นชมยินดีกับความเปลี่ยนแปลงและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่พระองค์ได้กระทำลงไป โดยทรงพยายามถ่ายทอดความรู้สึกถึงการได้รับความจงรักภักดี และความศรัทธาจากประชาชน ในพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปยังผู้มีอำนาจ

2. หน้าที่ต่อราชตระกูล

การที่ทรงตระหนักว่าทรงมีหน้าที่ในการรักษาวงศ์ตระกูล เพราะทรงเชื่อว่าความสามารถในการรักษาวงศ์ตระกูลให้ยืนนานเท่าใด เท่ากับเป็นการรักษาแผ่นดินไว้ซึ่งเป็นสมบัติของตระกูล เนื่องจากการเป็นพระมหากษัตริย์เป็นการสืบทอดต่อเนื่องกันมา

เสถียรภาพทางการเมืองและความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในพระราชดำริของพระองค์ คือ การทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ตลอดไป โดยทรงสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับราษฎร ด้วยการเน้นให้เห็นว่า “ แผ่นดินสยาม ” จะอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพราะพระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่เป็นผู้กำหนดทิศทางและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ดังนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์จึงไม่อาจขาดหายไป

พิจารณาภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ เชิงวิพากษ์

การสร้างความเป็นชาติ โดยจัดความรู้สึกแบ่งแยกทางเชื้อชาติและแผ่นดินออกไป เป็นหน้าที่โดยตรงของพระมหากษัตริย์ ถือเป็นสร้างคามมั่นคงให้กับอำนาจของพระองค์ด้วย โดยใช้อุบายทาง

การเมือง ที่แม้จะแฝงเร้นไว้ด้วยเล่ห์เหลี่ยมและกลอุบายก็ตาม พระองค์ทรงเชื่อว่า “อุบายทางการเมือง” เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักปกครอง ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวพระราชดำริทำนองนี้เป็นวิธีการที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของนักปรัชญาทางการเมืองที่ชื่อว่า นิโคโล เบอร์นาโด มาเคียเวลลี อย่างมาก

ในส่วนของที่เกี่ยวกับประชาชน พระองค์ทรงมีทรรศนะว่าประชาชนเป็น “ฐานกำลัง” ต่อการบรรลุอุดมคติของพระองค์ ทรงถือว่าป้อมปราการที่แข็งแรงที่ป้องกันผู้ที่คิดทำร้ายอำนาจคือ การไม่ถูกเกลียดชังจากประชาชน ดังนั้นการที่ไม่ได้รับการต่อต้านจากประชาชนทำให้ทรงอ้างว่า มรรควิธีต่าง ๆ ของพระองค์ที่ทรงทำไป เพราะได้รับการยินยอมจากประชาชน จึงทรงย่ำว่า ประชาชนรักและศรัทธาพระมหากษัตริย์ จนไม่คิดว่าการใด ๆ ที่ทรงทำไปเป็นการตัดสินใจประโยชน์ของพวกเขา

พระองค์ทรงเชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงคุณธรรมอย่างเดียว แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ด้วย แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงมีคุณธรรมมาก แต่ถ้าคุณธรรมไม่ได้เอื้ออำนวยประโยชน์ที่สัมผัสได้ในเชิงวัตถุสำหรับประชาชน คุณธรรมของพระมหากษัตริย์ก็ไม่อาจก่อให้เกิดศรัทธาใด ๆ ได้

เมื่อผู้ศึกษาวิเคราะห์พระราชหัตถเลขาแล้วพบว่า พระองค์ไม่เคยพระราชนิพนธ์ว่า การเป็นผู้นำที่มีสมรรถภาพจะต้องเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมหรือทศพิธราชธรรม แต่ทรงตรัสเสมอว่า การเป็นผู้นำจะต้องมี “อำนาจ” ถ้าไม่มีอำนาจก็ทำอะไรไม่ได้ จึงทรงเน้นถึงวิธีที่จะได้มาซึ่งอำนาจ แม้ว่าจะต้องต่อสู้แย่งชิงเพื่อตั้งอำนาจมาอยู่ที่พระมหากษัตริย์และปกป้องการรอนพระราชอำนาจ แม้ว่าจะต้องใช้ปัญญา เล่ห์เหลี่ยม หรือกลอุบายต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งที่จะต้องพึงกระทำ

มรรควิธีในการจัดการกับผู้ทำทนาย

กลุ่มบุคคลที่รัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าเป็นผู้ทำทนายอำนาจของพระองค์ มี 3 กลุ่มคือ กลุ่มขุนนางและวังหน้า กลุ่มมหาอำนาจตะวันตก และกลุ่มอำนาจท้องถิ่น พระองค์ทรงมีมรรควิธีในการจัดการกับผู้ทำทนายเหล่านี้ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน

การจัดการกับขุนนาง ทรงใช้กลอุบายในการจัดสัมพันธภาพระหว่างพระองค์กับขุนนาง โดยเน้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อสร้างความผสมกลมกลืน ป้องกันการทำร้ายอำนาจและยุติปัญหาการทำร้ายอำนาจ โดยเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ที่แสดงถึงการถูกทำร้ายอำนาจจากขุนนาง จะทรงใช้สมมที่เป็นเชื้อสายของขุนนางนั้นเป็น “สื่อ” ในการแก้ปัญหา นอกจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติแล้ว ยังทรงสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยการให้พระราชหัตถเลขาที่มีไปยังขุนนางต่าง ๆ ที่สำคัญ โดยใช้ข้อความแสดงถึงการเป็นพวกพ้องที่เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา

ถ้อยคำภาษาที่ใช้ทั้งกับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เห็นว่าทรงพอเอาเป็นที่พึ่งได้ จะทรงใช้ถ้อยคำที่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นการขอความเห็นใจมากกว่าโอ้อวดพระบรมเดชานุภาพ

ส่วนมรรควิธีที่ทรงใช้กับขุนนางอื่น ๆ ทรงใช้น้ำใจไม่ตรีผูกพันกับกลุ่มคนเหล่านี้ ส่วนราษฎรทรงใช้มรรควิธีในการสร้างความศรัทธา

การจัดการกับมหาอำนาจตะวันตก ทรงใช้มรรควิธีในการหันไปพึ่งพิงหรือขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่น เพื่อป้องกันการรุกรานของผู้ทำทนาย โดยในปี พ.ศ. 2440 เสด็จยุโรปครั้งแรก และหาความช่วยเหลือจากไซเวียต ป้องกันการแทรกแซงจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และขจัดปัญหาในประเทศด้วย

การเรียกร้องให้ราษฎรหันมาให้ความร่วมมือสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศ เพื่อสามารถต่อสู้กับตะวันตกได้ นับเป็นกุศโลบายการศึกษาด้านเดียว

มรรควิธีในการจัดการกับกลุ่มอำนาจท้องถิ่น
จะแตกต่างจากสองกลุ่มแรก เพราะทรงเห็นว่าการท้าทายอำนาจของกลุ่มนี้เป็นการก่อจลาจล ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองของพระองค์ โดยพวกนี้ต้องการ “ ลองดี ” และ “ ทำหาย ” พระบรมเดชาภาพของพระองค์ ว่าทรงมีสมรรถภาพในการจัดการกับผู้ท้าทายครั้งนี้ได้เพียงใด จึงทรงเห็นว่าถ้าใช้วิธีการประนีประนอมเพื่อยุติความวุ่นวาย จะไม่ทำให้พวกนี้เลิกลาไปโดยง่าย และการไม่ปราบปรามอย่างเด็ดขาดจะทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศและพระราชอำนาจ จึงสมควรที่จะใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรงเด็ดขาด

จากการศึกษาพระราชหัตถเลขาพบว่า บทบาทพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่คาบเกี่ยวระหว่างสองฐานะคือ ฐานะศูนย์รวมความเป็นชาติ หรือสัญลักษณ์ของประเทศ ภาพที่ผู้คนเห็นจึงเป็นภาพของพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม และจริยาวัตรอันงดงาม เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาจากประชาชน และยินยอมที่จะเชื่อฟัง

อีกฐานะหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำและผู้ปกครองแผ่นดิน จะต้องมียุทธภาพของนักปกครองที่มีประสิทธิภาพ จึงต้องใช้อุบายทางการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการบริหารบ้านเมือง

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการนำพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 5 ที่พระราชทานไปยังบุคคลต่าง ๆ มาศึกษาว่า ทรงมีพระราชดำริอย่างไรต่อบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยามนั้นเป็นการตีความจากหลักฐาน ซึ่งผู้ศึกษายอมรับว่าสิ่งที่ปรากฏเกี่ยวกับเรื่องนี้ในวิทยานิพนธ์ คือการสันนิษฐาน “ ความน่าจะเป็น ” ของพระราชดำริ ดังนั้น

ภาพลักษณ์ และแนวพระราชดำริที่คาดว่าจะทรง “ มี ” และ “ คิด ” เช่นนั้น จึงเป็นพระคณะของผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งที่มีต่อพระองค์ มากกว่าเป็นภาพลักษณ์ที่ปรากฏอย่างแท้จริงในยุคนั้น

ผู้ศึกษาได้แบ่งเรื่องที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาออกเป็น 3 ช่วง (หน้า 18 - 21) โดยใช้ความแตกต่างของจุดมุ่งหมายในการพระราชนิพนธ์เป็นเกณฑ์ ทำให้ทราบถึงเสถียรภาพทางการเมืองของพระองค์และแผ่นดินสยาม นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ที่จะสามารถนำไปเปรียบเทียบกับงานเขียนต่าง ๆ ที่แสดงถึงสภาพทางการเมืองสมัยนี้เช่นกัน เพื่อนำไปสู่ภาพ “ ความน่าจะเป็น ” ทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 จากพระราชหัตถเลขา และหลักฐานอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาไม่ได้อ้างหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา ที่ทำให้ต้องแบ่งช่วงเวลาและเนื้อหาของแต่ละช่วงดังกล่าว มีเพียงกล่าวถึงบุคคลและจำนวนพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานไปเท่านั้น ทำให้ความน่าเชื่อถือของการตีความเกี่ยวกับเรื่องนี้ดูไม่เด่นชัดนัก เว้นแต่การตีความในส่วนนี้อาจจะไปสอดคล้องกับงานเขียนอื่น ๆ ที่กล่าวถึงสภาพการเมืองสมัยรัชกาลที่ 5

พระราชหัตถเลขาที่เกี่ยวกับการเสด็จประพาส ผู้ศึกษาเห็นว่ามักจะปรากฏในช่วงที่พระองค์ทรงรู้สึก ว่าประชาชนมีความจงรักภักดี และเทิดทูนพระองค์อย่างมาก ผู้ศึกษาพบว่าพระองค์ไม่เคยเสด็จประพาสเมืองต่าง ๆ ที่ได้ชื่อว่า “ ลาว ” เลย (หน้า 91) แต่ผู้ศึกษาไม่ได้วิเคราะห์ว่า เพราะเหตุใดจึงไม่เสด็จไปยังเมืองที่ได้ชื่อว่า “ ลาว ” และทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องนี้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาหรือไม่อย่างไร การที่ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตไว้โดยที่ไม่ได้พยายามตอบคำถามข้อสังเกตของตน ทำให้ความสมบูรณ์ของภาพในส่วนที่กำลังจะทำให้เกิดขึ้นลดลงไป อย่างไรก็ตามจากการอ่านวิทยานิพนธ์นี้แล้ว

ทำให้เห็นภาพ “ความน่าจะเป็น” ของ “ภาพลักษณ์” และ “อัตตะ” ของรัชกาลที่ 5 จากพระราชหัตถเลขาได้ดีทีเดียว แม้ว่า “อัตตะ” อันแท้จริงของผู้ปกครองเป็นสิ่งที่ไม่อาจเปิดเผยในที่สาธารณะก็ตาม แต่อย่างน้อยก็เป็นการให้ภาพรัชกาลที่ 5 อีกภาพหนึ่งทั้งที่แตกต่างและเหมือนกับภาพที่เคยรับรู้เกี่ยวกับพระองค์ ภาพเหล่านี้จึงน่าจะมีประโยชน์ที่นำไปสู่การวิเคราะห์และเข้าใจสภาพการเมืองการปกครองในสมัยของพระองค์ได้

นอกจากนี้การใช้ภาษาของผู้เขียน ไม่มีลักษณะเป็นภาษาราชการมากนัก มีการใช้ภาษาที่สวยงามที่ก่อให้เกิดจินตนาการจากถ้อยคำที่นำมาใช้ และการ

เปรียบเทียบที่ให้ภาพเด่นชัด เช่น การเปรียบเทียบอำนาจของรัชกาลที่ 5 กับความเติบโตของต้นไม้ย่อมทำให้เกิดจินตนาการเกี่ยวกับพัฒนาการของ “อำนาจ” ที่พระองค์มีอยู่ในช่วงชีวิตของการเป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้นความโดดเด่นของการใช้ภาษาทำให้วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความรู้สึกไม่แห้งแล้งในการอ่าน จนจะก่อให้เกิดความน่าเบื่อหน่ายได้

สายพิน แก้วงามประเสริฐ

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์